

Цувіна Тетяна Андріївна,
кандидатка юридичних наук,
доцентка кафедри цивільного процесу,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого, Україна, м. Харків
e-mail: tsuvinat@gmail.com
ORCID 0000-0002-5351-1475

doi: 10.21564/2414–990x.149.201782
УДК 347.9

ОНЛАЙН СУДИ ТА ОНЛАЙН ВИРІШЕННЯ СПОРІВ У КОНТЕКСТІ МІЖНАРОДНОГО СТАНДАРТУ ДОСТУПНОСТІ ПРАВОСУДДЯ: МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД

Статтю присвячено аналізу сучасних підходів до дослідження онлайн вирішення спорів (ODR) та його ролі у контексті міжнародного стандарту доступності правосуддя в цивільних справах. Наголошено на термінологічних неточностях, які пов'язані із використанням понять «кіберправосуддя», «діджитал-правосуддя» та «електронне правосуддя». Обґрунтовано доцільність вживання поняття електронного правосуддя, яке включає: а) електронну подачу документів до суду (e-filing); б) електронні системи розподілу справ між суддями; в) електронні системи кейс-менеджменту (e-case-management), що охоплюють можливості електронного сповіщення сторін, електронного документообігу, аудіо- та відеофіксацію засідань, можливість участі у судовому засіданні в режимі відеоконференції тощо; г) електронні докази та електронізовану систему розкриття доказів (e-discovery); д) електронні реєстри судових рішень; е) системи онлайн вирішення спорів (ODR); є) використання штучного інтелекту у цивільному судочинстві. Умотивовано доцільність широкого розуміння системи ODR, що охоплює онлайн способи альтернативного вирішення спорів (онлайн ADR) та онлайн суди. Автор, аналізуючи досвід зарубіжних держав, виокремлює три покоління онлайн судів, наводить їх особливості та звертає увагу на переваги їх запровадження та ризики, пов'язані із цим.

Ключові слова: електронне правосуддя; кіберправосуддя; діджитал-правосуддя; онлайн вирішення спорів; онлайн суд; онлайн способи альтернативного вирішення спорів; доступність правосуддя.

*Цувина Т. А., кандидат юридических наук, доцент кафедры гражданского процесса, Национальный юридический университет имени Ярослава Мудрого, Украина, г. Харьков.
e-mail : tsuvinat@gmail.com ; ORCID 0000-0002-5351-1475*

Онлайн суды и онлайн разрешение споров в контексте международного стандарта доступности правосудия: международный опыт

Статья посвящена анализу современных подходов к изучению онлайн разрешения споров (ODR) и его роли в контексте международного стандарта доступности правосудия по граж-

данским делам. Автор обращает внимание на терминологические неточности, связанные с использованием понятий киберправосудия, диджитал-правосудия и электронного правосудия. Обосновывается целесообразность употребления понятия электронного правосудия, которое включает: а) электронную подачу документов в суд (e-filing) б) электронные системы распределения дел между судьями; в) электронные системы кейс-менеджмента (e-case-management), охватывающие возможности электронного оповещения сторон, электронного документооборота, аудио- и видеофиксации заседаний, участия в судебном заседании в режиме видеоконференции и т.д.; г) электронные доказательства и электронизованную систему раскрытия доказательств (e-discovery) д) электронные реестры судебных решений; е) системы онлайн разрешения споров (ODR) е) использование искусственного интеллекта в гражданском судопроизводстве. Аргументируется целесообразность широкого понимания системы ODR, которое охватывает онлайн способы альтернативного разрешения споров (онлайн ADR) и онлайн суды. Автор, анализируя опыт зарубежных государств, выделяет три поколения онлайн судов, приводит их особенности и обращает внимание на преимущества их внедрения и риски, связанные с этим.

Ключевые слова: электронное правосудие; киберправосудие; диджитал-правосудие; онлайн разрешение споров; онлайн суд; онлайн способы альтернативного разрешения споров; доступность правосудия.

Вступ. Онлайн вирішення спорів (Online Dispute Resolution, надалі – ODR) наразі визнається одним із основних трендів реформування як приватної, так і публічної систем вирішення спорів, адже інформаційно-комунікаційні технології (надалі – ІКТ) наразі настільки міцно увійшли в наше життя, що стали визнаватися «ною нормальністю» [1, с. 8]. Парламентська Асамблея РЄ у своїй Резолюції № 2081(2015) «Доступність правосуддя та Інтернет: можливості та виклики» зауважує, що доступність правосуддя є наріжним каменем будь-якої демократичної держави, заснованої на верховенстві права, і необхідною умовою для ефективного використання громадянами своїх прав. При цьому використання ІКТ може покращити доступність правосуддя, адже вони не тільки мають потенціал для спрощення та прискорення процедур, а й для підвищення узгодженості та передбачуваності результатів, їх гнучкості [2]. У зарубіжній літературі ODR також розглядається як засіб забезпечення доступності правосуддя, що здатен усунути фінансову, часову та інформаційну асиметрію між сторонами [3, с. 29], а також значно підвищити ефективність цивільного судочинства. У Стратегії реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 роки одним із напрямів підвищення ефективності правосуддя визнається поетапне запровадження інструментів електронного правосуддя, що дасть змогу користувачам звертатися до суду, сплачувати судовий збір, брати участь у провадженнях та отримувати необхідну інформацію і документи електронними засобами (абз. 8 п. 5.4).

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У зарубіжній літературі проблеми онлайн судів лише починають привертати увагу науковців, що пов'язано з відносно недавньою їх появою. Серед найбільш вагомих досліджень слід згадати праці таких авторів, як О. Рабінович-Ейні (O. Rabinovich-Einy), Р. Є. Саскінд (R. E. Susskind), Ш. Солтер (Sh. Salter), Т. Сурдін (T. Sourdin), В. Тан (V. Tan), Д. Томпсон (D. Thompson), А. Дж. Шмітц (A. J. Schmitz) та ін. У вітчизняній літературі з цивільного процесуального права ODR та онлайн суди ще не були предметом пильної уваги науковців.

Метою статті є дослідження феномену ODR загалом та онлайн судів зокрема у контексті міжнародного стандарту доступності правосуддя у зарубіжних державах, зважаючи на стрімкий розвиток ІКТ у сфері здійснення правосуддя в цивільних справах.

Електронне правосуддя, кіберправосуддя та діджитал-правосуддя: у пошуках єдності термінології

Варто зазначити, що у зарубіжній літературі використовується декілька термінів на позначення використання ІКТ у сфері здійснення правосуддя, як-от: кіберправосуддя (cyberjustice) [Див.: 4; 5], електронне правосуддя (e-justice) [Див.: 6; 7; 8], діджитал-правосуддя (digital justice) [Див.: 9; 10], онлайн вирішення спорів (ODR) [Див.: 11] тощо. Але тлумачення зазначених понять не є усталеним ані на рівні міжнародних документів чи національних законодавств, ані на рівні доктрини, що пояснюється тим, що зазначена сфера знань є міждисциплінарною та наразі перебуває на шляху свого становлення, хоч і стрімко розвиваючись.

Так, у 2017 р. Робочою групою з кіберправосуддя та штучного інтелекту в судових системах (Working Group on Cyberjustice and Artificial Intelligence in Judicial Systems (CEPEJ-GT-CYBERJUST) в рамках Європейської комісії з ефективного правосуддя (надалі – CEPEJ) було проведено дослідження, направлене на аналіз та надання рекомендацій щодо використання ІКТ у цивільному судочинстві. У цьому дослідженні CEPEJ послуговується терміном «кіберправосуддя» (cyberjustice), обґрунтовуючи свій вибір бажанням розширити спектр питань, які впливають із можливостей застосування ІКТ у правосудді, та наголошуючи на свідомій відмові від використання терміна «електронне правосуддя» (e-justice), котре передбачає використання ІКТ як засобу здійснення правосуддя в цифровому світі [11, с. 6]. Як бачимо, у цьому дослідженні поняття кіберправосуддя розуміється широко, охоплює всі випадки застосування ІКТ під час вирішення спорів як у суді, так і поза його межами, що дозволило CEPEJ виокремити чотири основні аспекти застосування ІКТ в сфері правосуддя: а) доступність правосуддя; б) комунікація між судами та професіоналами (органами державної влади, службами, судами між собою, юристами, адвокатами, судовими виконавцями тощо); в) судове адміністрування; г) безпосередня допомога в роботі судді та реєстратора [11, с. 7]. При цьому використання ІКТ задля покращення доступності правосуддя, на думку CEPEJ, охоплює як доступ до права (інформаційні онлайн системи, системи судової практики), так і доступ до процедур вирішення спору (онлайн доступ до безоплатної правової допомоги, направлення до суду чи медіації) [11, с. 10]. Таке широке розуміння доступності правосуддя в аспекті використання ІКТ в цивільному судочинстві представлено і в науковій літературі, де як онлайн механізми покращення доступності правосуддя розглядаються не лише механізми ODR, а й сайти законодавства та судової практики, онлайн системи надання юридичних консультацій, а також платформи, які дозволяють згенерувати позовні заяви та інші документи, що подаються до суду [Див.: 12, с. 121–125]. Одним

із найбільш відомих таких прикладів є французький сайт DemanderJustice.com, який допомагає особам згенерувати та подати позов онлайн у справах, які не потребують представництва адвокатом.

Однак, незважаючи на наведене СЕРЕJ розмежування понять кіберправосуддя та електронного правосуддя, аналіз літератури із зазначеного питання дозволяє зробити висновок, що у науковій літературі тлумачення понять електронного правосуддя, діджитал-правосуддя та кіберправосуддя фактично збігаються [Див.: 13; 14; 15], з чого можна зробити висновок про їх синонімічність у зарубіжній літературі як таких, що характеризують різні можливості застосування ІКТ при розгляді та вирішенні спорів у судовому порядку або під час застосування ADR.

Поряд із цим варто звернути увагу на різні види ІКТ та їх функції в цивільному процесі. Так, Т. Сурдін виокремлює три рівні впливу ІКТ на судочинство: а) технології першого, базового рівня – підтримуючі технології, які допомагають інформувати та здійснювати супровід осіб, які залучені до орбіти цивільного судочинства, надавати їм консультації; б) технології другого рівня – заміникові технології, що можуть замінювати функції та активності, які раніше виконувалися людьми; в) технології третього рівня – проривні технології, які можуть змінити звичайні способи роботи суддів і забезпечити різноманітні форми здійснення правосуддя, особливо там, де процеси суттєво змінюються і прогнозована аналітика може видозмінювати роль судді [16, с. 1117]. Як бачимо, поняттям кіберправосуддя та його наведеними синонімами охоплюються, як правило, лише підтримуючі та заміникові технології, натомість технології третього рівня, які пов'язані із використанням штучного інтелекту при вирішенні спорів, розглядаються окремо. Зазначені технології передбачають якісно новий рівень використання ІКТ в сфері цивільного судочинства, а їх застосування пов'язане із питаннями легітимності застосування в праві прогнозованої аналітики (predictive analytics), машинного навчання (machine learning), а також можливостей заміни суддів штучним інтелектом в процесі ухвалення судових рішень (Judge AI) [Див.: 16, с. 1115; 17; 18; 19; 20].

Зазначене уможливорює висновок про відсутність у зарубіжній доктрині цивільного процесу усталеного поняття для позначення всього спектру питань, пов'язаного із застосуванням ІКТ у сфері цивільного судочинства. На наш погляд, зважаючи на те, що на рівні національного законодавства використовується термінопоняття «електронне правосуддя», то найбільш обґрунтованим є використання саме цього поняття для позначення всього спектру застосування ІКТ у вітчизняному цивільному судочинстві. Проте підхід до цієї проблематики на національному рівні є дещо звуженим та має бути змінений відповідно до останніх наднаціональних тенденцій у цій площині. Зважаючи на зазначене, на наш погляд, поняття електронне правосуддя має включати такий спектр можливостей застосування ІКТ у сфері здійснення правосуддя у цивільних справах: а) електронна подача документів до суду (e-filing); б) електронні системи розподілу справ між суддями; в) електронні системи кейс-менеджменту

(e-case-management), що охоплюють можливості електронного сповіщення сторін, електронного документообігу, аудіо- та відеофіксацію засідань, можливість участі у судовому засіданні в режимі відеоконференції тощо; г) електронні докази та електронізована система розкриття доказів (e-discovery); д) електронні реєстри судових рішень; е) ODR системи; є) використання штучного інтелекту у цивільному судочинстві (прогнозована аналітика, машинне навчання, автоматизація процесу прийняття рішень тощо).

ODR: від онлайн ADR до онлайн судів

У контексті нашого дослідження зосередимо увагу лише на одному із вищезазначених аспектів електронного правосуддя, що має виняткове значення для забезпечення доступності правосуддя у цивільних справах – онлайн вирішенні спорів (ODR). Одразу зауважимо, що поряд із останнім у літературі зустрічаються також і інші назви зазначеного сегменту юридичної практики, як-от: електронне вирішення спорів (Electronic Dispute Resolution, eDR) [21], електронне онлайн вирішення спорів (Electronic Online Dispute Resolution, eODR) [22], інтернет вирішення спорів (Internet Dispute Resolution, iDR) [23; 24], онлайн альтернативне вирішення спорів (Online Alternative Dispute Resolution, OADR) [25; 26] тощо. Але поняття ODR є найбільш використовуваним та усталеним у сучасній літературі [19; 27; 28; 29], тому ми послуговуватимемося саме ним.

Поняття ODR за кордоном відоме ще з 90-х років минулого століття, тоді воно використовувалося для позначення тих способів альтернативного вирішення спорів (Alternative Dispute Resolution, надалі – ADR), які проводилися з використанням мережі Інтернет [27, с. 6], тобто як онлайн ADR. Ключовим у цьому контексті є те, що поява цього поняття не пов'язувалася з винайденням нових способів ADR, а лише позначала перехід класичних способів ADR, зокрема, переговорів, медіації, арбітражу тощо в онлайн простір. У літературі зазначається, що якщо розуміння традиційних способів ADR передбачає, що процес вирішення спору відбувається із залученням третьої нейтральної особи, то ODR включає також «четверту сторону» – технології [12, с. 89]. Проте з часом онлайн технології розгляду справ почали використовуватися і в судочинстві, що призвело до необхідності розширеного тлумачення поняття ODR. Наразі зазначене поняття охоплює всі випадки використання онлайн технологій для вирішення спорів, що не потребують фізичної присутності осіб, зокрема, переговори, медіацію, консиліацію, арбітраж, суди тощо. У цьому контексті варто погодитися з думкою В. Тан, що справжня система ODR має бути визначена як система, яка дозволяє сторонам вирішити їх спір від початку до кінця, тобто від пред'явлення позову або претензії до вирішення спору, в онлайн-форумі. Зважаючи на це, від ODR слід відрізнити: 1) системи, які дозволяють електронну подачу документів до суду (e-filing) або онлайн кейс-менеджмент та електронну систему розкриття доказів (e-discovery), 2) інформаційні онлайн-платформи; 3) платформи онлайн зберігання та пошуку документів в Інтернеті [28, с. 104].

Таким чином, наразі можна говорити про те, що у зарубіжній літературі склалося два підходи до розуміння поняття ODR – вузький та широкий. Вузький підхід до розуміння зазначеного поняття охоплює собою лише онлайн ADR. Натомість широкий підхід охоплює весь спектр розгляду спорів онлайн: як онлайн ADR, так і онлайн суди. При цьому можна простежити і певну тенденцію у превалюванні таких підходів: європейська література та міжнародні документи Ради Європи та Європейського Союзу, присвячені зазначеній проблематиці, як правило, використовують вузьке розуміння поняття ODR, натомість у країнах англо-саксонської системи права ODR розуміється широко. Це, на нашу думку, можна пояснити тим, що створення перших онлайн судів мало місце саме в країнах загального права, що потягло за собою необхідність розширення розуміння можливостей ODR. Вважаємо, що широкий підхід до тлумачення поняття ODR є більш доцільним, адже він відповідає загальному напрямку реформ у сфері цивільного судочинства в зарубіжних державах та відбиває останні тенденції гібридизації процедур вирішення спорів, адже часто платформи онлайн судів як один із етапів передбачають можливість застосування консенсуальних способів онлайн ADR, зокрема, переговорів, медіації, консиліації тощо.

За своєю природою система ODR не є однорідною та об'єднує різні способи вирішення спорів, зокрема, онлайн переговори, онлайн медіацію, онлайн консиліацію, онлайн фасилітацію, онлайн арбітраж, онлайн суд тощо. У літературі традиційним є поділ ODR систем на приватні та публічні [30, с. 114] залежно від того, на приватній чи публічній платформі відбувається вирішення спорів. З огляду на предмет нашого дослідження та викладені вище міркування, нам більш доцільним видається розподіл видів ODR на дві групи залежно від пов'язаності з класичним судочинством: онлайн ADR, що охоплює вирішення спорів у позасудовий спосіб з використанням приватних або публічних платформ, та онлайн суди.

Онлайн суди та міжнародний стандарт доступності правосуддя

Якщо розвиток ODR на перших етапах пов'язувався із онлайн ADR, то наразі не менш актуальності набуває використання онлайн вирішення спорів у судах, що з очевидністю свідчить про певну «демократизацію правосуддя» [16, с. 1120]. Перші спроби запровадження онлайн судів мали місце у Канаді, Китаї, США, Великій Британії. Наразі у літературі пропонується розрізняти онлайн суди першого та другого покоління. Онлайн суди першого покоління розглядали нескладні спори із використанням письмової електронної комунікації з невеликою обробкою даних та алгоритмізацією процесів [31, с. 189], тобто йшлося про перехід до письмового провадження, проте із застосуванням електронних систем. Серед онлайн судів першого покоління згадуються австралійський електронний зал суду (eCourtroom), що працював з 2001 р. та дозволяв сторонам провадження надсилати документи і докази через Інтернет, обмінюватися електронною поштою тощо, а також сервіс «Money Claim Online» у Великій Британії, що передбачав подачу та розгляд позовів щодо стягнення грошової

заборгованості цілком онлайн, якщо відповідач не подавав зустрічний позов, що призводило до розгляду справи за загальними правилами [31, с. 89–90]. Водночас не можемо погодитися із віднесенням до онлайн судів першого покоління системи eCourtroom, адже вона по суті була системою електронного документообігу та електронного кейс-менеджменту суду, а не системою ODR [28, с. 105]. Натомість для онлайн судів першого покоління характерним було саме перенесення комунікації в онлайн простір із проведенням онлайн судових засідань або без їх проведення, проте на основі виключно електронної комунікації.

Наразі з'являються онлайн суди нового, другого покоління, які не просто переносять комунікацію в онлайн простір, але й будують нові, гібридні системи вирішення спорів. У літературі зазначається, що замість удосконалення існуючих судових процедур за допомогою технологій, такі суди розробляють нові процеси, що спираються на унікальні якості цифрових технологій, вони покладаються на нові інструменти та залучають нових осіб, що виконують нові завдання [31, с. 167].

Першим таким онлайн судом став Онлайн трибунал із вирішення цивільних спорів (Civil Resolution Tribunal, надалі – CRT) у Британській Колумбії, що інтегрований в судову систему Канади. Зазначений суд почав працювати з липня 2016 р., його юрисдикція є обов'язковою для спорів про відшкодування шкоди, завданої здоров'ю внаслідок дорожньо-транспортних пригод, більшості малозначних спорів з ціною позову до 5000 тис. канадських доларів та спорів, що виникають між співвласниками багатоквартирних будинків. Процедура розгляду справи в CRT спрямована на врегулювання сторонами їх спору на найбільш ранніх етапах, а якщо це виявилось неможливим – забезпечення розгляду справи по суті та ухвалення рішення. Вона складається із чотирьох етапів: 1) надання інформації щодо спору за допомогою інформаційної платформи Solution Explorer (провідник рішень); 2) онлайн переговори; 3) онлайн фасилітація; 4) судовий розгляд [30, с. 120–121].

Першим етапом є можливість використання безкоштовної для всіх користувачів інформаційної платформи Solution Explorer (Провідник рішень), що має на меті надання особі інформації щодо особливостей її спору. На цьому етапі на основі заповненого особою опитувальника визначається природа спору, здійснюється його діагностика, надається корисна інформація, наприклад, витримки із нормативно-правових актів, роз'яснення щодо правового питання, зразки документів тощо, а також генеруються рекомендації щодо подальших кроків, які можуть бути вчинені особою для захисту її прав. Якщо надалі особа бажає порушити провадження, то другий етап починається із заповнення онлайн формулярів із найважливішою інформацією щодо спору, його сторін, позиції позивача та основних доказів у справі. Після цього позов надсилається відповідачеві і сторонам надається можливість скористатися процедурою онлайн переговорів для самостійного врегулювання спору. Якщо переговори виявилися безрезультатними, то починається третій етап – фасилітація, яка передбачає активне сприяння у вирішенні спору третьою нейтральною стороною, як правило, про-

фесійним медіатором. Процес фасилітації є конфіденційним та відбувається із використанням різних систем ІКТ, що забезпечують як синхронну, так і асинхронну комунікацію, причому третя нейтральна сторона може як виконувати функцію медіатора, так і бути наділеною повноваженнями щодо аналізу спору сторін та його оцінки з метою напрацювання варіантів вирішення спору, тобто може виступати консилиатором. Зазначена фаза переслідує дві основні мети – врегулювати спір, а якщо це не вдалося – підготувати сторони до розгляду справи в суді. За даними CRT на цьому етапі вирішується близько 70 відсотків спорів [30, с. 121]. Якщо сторонам вдається врегулювати спір, то фасилітатор за їх проханням може звернутися до судді за наданням такому рішенню обов'язкової сили. Якщо ж спір не вдалося врегулювати, то фасилітатор, як нейтральна особа, допомагає сторонам підготуватися до четвертого етапу – судового розгляду, активно застосовуючи техніки кейс-менеджменту. Під час судового розгляду комунікація відбувається в асинхронному порядку шляхом використання онлайн платформи, електронної пошти тощо. Суддя розглядає письмові доводи сторін, досліджує докази та ухвалює обов'язкове рішення, що може бути виконане в примусовому порядку. Якщо необхідне усне слухання, що можливе у разі виникнення сумнівів у достовірності доказів, воно проводиться по телефону або за допомогою відеоконференції. Під час судового розгляду сторонам гарантується дотримання процесуальних гарантій справедливості аналогічно до тих, які надаються під час розгляду справи в звичайних судах. Розгляд справ у такому суді триває приблизно 60–90 днів, а судові витрати складають приблизно 200 канадських доларів, проте вони розподіляються між різними етапами розгляду справи і є меншими у випадку врегулювання спору сторонами на етапі переговорів або фасилітації [30, с. 121]. Суддями у такому трибуналі виступають юристи, які мають досвід в тій чи іншій категорії спорів, а рішення такого суду можуть бути оскаржені, однак підстави для такого оскарження, як правило, є обмеженими [Див. ще: 12, с. 126–130; 28, с. 116–118; 30, с. 120–121; 31, с. 190–191; 32]. Пілотні проєкти, схожі за структурою із CRT, були запроваджені і в деяких австралійських штатах, зокрема, у Новому Південному Уельсі та Вікторії [28, с. 122–128].

Ще однією цікавою ініціативою із запровадження ODR в системі судочинства була ідея створення Онлайн суду її Величності (Her Majesty's Online Court) у Великій Британії [33, с. 6–7], що надалі була трансформована суддею Верховного суду Великої Британії Лордом Брігсом в Огляді структури цивільних судів в Суд онлайн рішень (The Online Solutions Court) із юрисдикцією розглядати цивільні спори з ціною позову, починаючи із 10 000 фунтів стерлінгів, із поетапним збільшенням максимального порогу до 25 000 фунтів стерлінгів [34, с. 118–120]. Процедура розгляду спорів у цьому суді має складатися із трьох стадій: 1) стадія розвідки, під час якої сторони вводять інформацію щодо свого спору в онлайн систему, на основі якої їм надається інформація щодо суті спору, їх прав та обов'язків, обґрунтованості вимог, можливих варіантів вирішення спору як судових, так і позасудових, а також надається формуляр

для подачі позову; 2) кейс-менеджмент справи та застосування онлайн ADR – консиліації, яка проводиться офіцером у справі (case officer) онлайн або по телефону, медіації або попереднього нейтрального оцінювання (early neutral evaluation); 3) вирішення спору, що може бути проведене на слуханні із застосуванням відео- або телефонного зв'язку, або без проведення слухання на основі письмових доказів, за результатами якого ухвалюється рішення, що є обов'язковим та може бути об'єктом апеляційного оскарження [Див.: 12, с. 134–137; 28, с. 118–119; 31, с. 194–196].

У США також запроваджувалися декілька проєктів ODR в сфері судочинства у співпраці із приватними компаніями Matterhorn та Tyler Technologies. Багато пілотних проєктів стосувалися запровадження онлайн розгляду окремих категорій спорів, наприклад, у Мічигані – спорів, що виникають щодо несплати штрафів за порушення правил дорожнього руху [12, с. 105–108; 31, с. 197–198], в Огайо – податкових спорів на невеликі суми [12, с. 109–114], у Нью-Йорку – спорів про стягнення грошової заборгованості та спорів щодо несплати штрафів за порушення правил дорожнього руху [31, с. 1114–115] тощо. Аналогічні системи пілотувалися в Арканзасі, Техасі, Неваді, Джорджії та інших штатах. Характерною рисою зазначених пілотних проєктів було те, що вони також передбачали як один із ранніх етапів вирішення спорів використання ADR, зокрема, переговорів, медіації або консиліації. Так, у Юті у 2018 р. створено онлайн суд з вирішення малозначних спорів з ціною позову до 11 000 доларів, що передбачає можливість проходження повного циклу врегулювання спору на кшталт того, як це має місце в CRT, зокрема, сторонам пропонуються три стадії: а) освітня та інформаційна (за допомогою експертної системи); 2) сприяння врегулюванню спору за допомогою медіації; 3) судовий розгляд за вибором онлайн чи наживо [28, с. 120–121].

О. Рабінович-Ейні та Е. Кетш наголошують на тому, що впровадження нових технологій в судах дозволяє подолати бар'єри у доступності правосуддя у спосіб, який не був доступним раніше. Автори виокремлюють три технологічні зміни, які сталися, що дозволяють судам покращити доступність правосуддя: 1) нова ефективність; 2) збільшення зручності розгляду справ та спроможності розгляду більшої кількості справ; 3) нові можливості правосуддя: (i) сталість, (ii) вирівнювання можливостей за рахунок наявності заздалегідь встановлених варіантів, (iii) вибір мови, (iv) збір даних та подальше проактивне навчання та (v) вдосконалення процедурного дизайну [31, с. 203].

Особливо важливим у цьому контексті, на наш погляд, є те, що зазначені практики судочинства створюють образ нового суду та правосуддя в цивільних справах, а також істотно впливають на еволюцію розуміння міжнародного стандарту доступності правосуддя. Сучасні онлайн суди побудовані за моделлю: 1) уникнення спору (dispute avoidance), чому відповідає перший, інформаційний етап; 2) стримування спору (dispute containment), на що спрямований другий, фасилітативний етап, під час якого сторони намагаються врегулювати спір шляхом прямих переговорів або консенсуальних процедур із залученням

третьої нейтральної сторони, зокрема, медіації, консиліації тощо; 3) вирішення спору (dispute resolution), що відбувається в змагальному судовому процесі [33, с. 17–18]. При цьому акцент у таких системах ставиться, передусім, на перші два етапи. Зважаючи на зазначене, особливу увагу варто звернути на цінність та можливість використання даних, зокрема, так званих великих даних (Big Data), що можуть бути отримані в результаті ODR, для подальшого запобігання виникненню аналогічних спорів, тобто їх превенції. Подібно до того, як eВау, вивчаючи дані, отримані в процесі вирішення спорів, зміг виявити загальні джерела проблем та структурувати інформацію на своєму сайті, що призвело до більш ефективного використання його ODR платформи [27, с. 24], так і вивчення інформації, отриманої за результатами вирішення великої кількості спорів в онлайн суді здатне покращити процедуру розгляду справ таким судом, забезпечити врегулювання спору на найбільш ранніх стадіях, підвищити ефективність кожного із етапів вирішення спору тощо.

Онлайн ADR починає інтегруватися в онлайн платформи формального правосуддя, стаючи їх частиною, що є показником гібридизації процесів формального та неформального правосуддя. Зазначене свідчить про створення нової архітекtonіки системи вирішення цивільно-правових спорів, яка базується на декількох фундаментальних положеннях. По-перше, в ній превалює консенсуальне начало, що дозволяє врегулювати спір на найбільш ранніх стадіях завдяки тому, що переговори, медіація та інші примирні процедури вбудовані в процес розгляду спору. По-друге, в центрі такої системи знаходяться користувачі платформи – сторони спору, їх інтереси та зручність, зокрема, деякі системи навіть передбачають можливість залишення фідбеків сторін, що в подальшому використовуються розробниками для їх удосконалення. По-третє, створення онлайн судів підвищує ефективність судочинства та економить ресурси держави за рахунок автоматизації процесів. По-четверте, використання таких систем є менш витратним для сторін за рахунок нижчих ставок судового збору та можливості представляти свої інтереси самостійно, без професійного представника, адже система є зрозумілою та розрахована на користувача, який не є фахівцем у галузі права. По-п'яте, така система здатна забезпечити рівний доступ до правосуддя, адже простота та великий ступінь її алгоритмізації може урівноважити позиції сторін та усунути, або принаймні пом'якшити, так звані процесуальні переваги однієї зі сторін, пов'язані, наприклад, із її більшими фінансовими ресурсами, частотою її звернення до суду, обізнаністю у сфері права тощо.

Незважаючи на безумовні переваги онлайн судів, варто звернути увагу також і на певні виклики, які стоять перед їх впровадженням, зокрема, забезпечення безпечної та безперебійної роботи системи без втручання сторонніх осіб; великі фінансові витрати з боку держави для її створення; необхідність обмеженого доступу до керування системою з метою зменшення ризиків втручання; дотримання конфіденційності з метою захисту персональних даних; забезпечення виконання рішень такого суду [2; 35] тощо.

Варто пам'ятати, що перехід вирішення спорів в онлайн площину може бути як шляхом полегшення доступності правосуддя, так і перешкодою в отриманні доступу до суду, зокрема, у тих випадках, коли електронна форма подачі документів або використання онлайн суду є обов'язковими, а особа не має доступу до мережі Інтернет. На цей аспект звертається увага, зокрема, у Висновку № (2011)14 Консультативної ради європейських суддів «Правосуддя та інформаційні технології», де зауважується, що не всі люди мають доступ до ІКТ, а тому наразі не слід скасовувати більш традиційні засоби доступу до інформації [...]. Це особливо нагальне питання щодо захисту вразливих осіб. Використання ІКТ не повинно погіршити процедурні гарантії для тих, хто не має доступу до нових технологій. Держави повинні забезпечити надання сторонам без такого доступу конкретної допомоги в цій сфері [35]. Зазначена обставина обов'язково враховується при створенні онлайн судів. Так, у СРТ для осіб, які мають складнощі із поданням документів, працює онлайн допомога, а для тих, хто не може нею скористатися або не має доступу до мережі Інтернет, – існують телефонні або паперові сервіси для подачі документів [31, с. 123].

Не менш актуальним у цьому контексті залишається також питання щодо дотримання гарантій справедливого судочинства під час розгляду справ в онлайн судах. Так, Парламентська Асамблея Ради Європи підкреслює необхідність захисту прав, закріплених ЄКПЛ, зокрема права на справедливий судовий розгляд (ст. 6 ЄКПЛ) та права на ефективні засоби правового захисту (ст. 13 ЄКПЛ) при використанні ІКТ у цивільному судочинстві [2]. На це звертається увага і Консультативною радою європейських суддів у своєму Висновку № (2011)14 «Правосуддя та інформаційні технології», де зазначається, що ІКТ мають бути засобом вдосконалення судового адміністрування, покращувати доступ до суду та посилювати гарантії ст. 6 ЄКПЛ – неупередженість, незалежність суддів, справедливість та розумні строки судового розгляду (п. 5). При цьому судді повинні визначити переваги та недоліки ІКТ та визначити і усувати будь-які ризики для належного здійснення правосуддя. ІКТ не повинне зменшувати процесуальні права сторін (п. 7). Судді мають пам'ятати про такі ризики, оскільки вони несуть відповідальність за захист прав сторін. ІКТ не повинні заважати суддям застосовувати закон незалежно та неупереджено (п. 8). Крім того, використання ІКТ не повинно зменшувати процесуальні гарантії (або впливати на склад суду) і в жодному випадку не може позбавляти особу права на змагальне слухання перед суддею, права на надання оригіналів доказів, права на допит свідків чи експертів та права представляти будь-які матеріали чи подання, які така особа вважає корисними. Більше того, використання ІКТ не повинно зачіпати обов'язкових слухань та виконання інших істотних формальностей, передбачених законом (п. 28) [35]. На необхідності дотримання процесуальних гарантій справедливості судового розгляду під час провадження в онлайн судах наголошується і в науковій літературі [Див.: 12, с. 156].

Безумовно, орієнтиром у цьому відношенні мають бути положення ЄКПЛ щодо справедливості судового розгляду, передбачені п. 1 ст. 6 ЄКПЛ. У цьому

контексті передусім слід звернути увагу на усність судового розгляду, яка відсутня під час розгляду справ в онлайн судах. ЄСПЛ у своїй практиці виходить із того, що право на усне слухання не є абсолютним, і сама по собі відсутність усних слухань у цивільному судочинстві не свідчить про порушення п. 1 ст. 6 ЄКПЛ, адже може бути виправдана природою спору, вимогами ефективності та економії, можливістю ухвалення рішення на основі письмових доказів тощо [36; 37; 38; 39]. Онлайн суди розраховані на розгляд нескладних та малозначних спорів, які за інших умов могли б розглядатися в порядку різних видів спрощених проваджень, що також можуть не передбачати усних слухань. Зважаючи на це, відсутність усності судового розгляду в онлайн судах за умови наявності можливості письмової комунікації між сторонами та судом, а також наділення сторін правом подавати клопотання про усний розгляд справи із застосуванням ІКТ у випадках, коли особа вважає наявність такого слухання необхідною, не суперечить положенням п. 1 ст. 6 ЄКПЛ.

Варто погодитись, що наразі ми знаходимося в процесі глибинних змін у наших судах, коли зароджуються нові судові процеси, які є менш змагальними, більш гнучкими, динамічними, доступними, прозорими та ефективними та, хочеться сподіватися, більш збалансованими [31, с. 215]. Не менш важливим аспектом у цьому контексті є легітимність онлайн судочинства. Так, деякі країни хочуть обмежити можливість електронного звернення до суду, адже це може призвести до тривіалізації звернення до суду, що матиме наслідком знецінення судових ресурсів, зокрема, зрівняння його із різними електронними сервісами надання правової допомоги та онлайн платформами вирішення спорів. Дебати між прихильниками та супротивниками розвитку ODR насправді викликані одним і тим же питанням: як переконати громадян у вигодах та гарантіях, які державне правосуддя може їм надати в процесі захисту їх прав, незалежно від того, є розгляд безпаперовим чи ні [11, с. 20]. З цього приводу Консультативна рада європейських суддів зазначає, що запровадження ІКТ в судах не має ставити під загрозу гуманістичне та символічне обличчя правосуддя. Якщо правосуддя сприймається користувачами як суто технічне, без його реальної та фундаментальної функції, воно ризикує знецінитись. Правосуддя є і повинно залишатися гуманним, оскільки воно передусім стосується людей та їхніх спорів (п. 6) [35].

Зважаючи на актуальність зазначеної теми, у літературі все частіше порушується питання щодо можливої допомоги штучного інтелекту суддям, або навіть їх заміни штучним інтелектом у процесі ухвалення судових рішень. Перші спроби такого використання штучного інтелекту у сфері судочинства вже мали місце і активно обговорюються у науковій літературі. Так, у Мексиці система Mexican Expertus наразі застосовується для консультування суддів при визначенні питання про право позивачів на пенсію [40, с. 227–228]. Поряд з цим, одним із найбільш обговорюваних питань у цій площині є можливість використання так званої прогнозованої аналітики (predictive analytics), яка дозволяє машині на основі даних, які вона має, спрогнозувати можливий варіант

судового рішення. Одним із таких експериментів стала програма, розроблена Н. Алетрасом, в основі якої лежала ідея аналізу практики ЄСПЛ із подальшою можливістю прогнозування варіантів вирішення нових справ. За результатами експерименту, точність висновків та прогнозованість рішення ЄСПЛ склала 79 відсотків [41].

Ці та інші спроби використання можливостей штучного інтелекту у правовій сфері навіть призвели до появи поняття «штучний юридичний інтелект» (Artificial Legal Intelligence), під яким розуміють систему, яка має здатність надавати експертні юридичні консультації або приймати юридичні рішення [16, с. 1122]. Алгоритм роботи найпростішої такої системи зводиться до того, що вона на основі наявних даних про користувачів, ставить питання про спір для того, щоб визначити його характер найбільш точно. Надалі програма застосовує необхідний закон до з'ясованих обставин справи, що дозволяє їй ухвалювати умовні або остаточні рішення. Такі системи можуть постійно оновлюватися та відбивати останні зміни, оскільки машинне навчання дає їм змогу постійно вдосконалюватися за допомогою нових наборів даних [16, с. 1123]. При цьому має бути проведена розробка необхідних алгоритмів, які б могли провести порівняльний та прогнозний аналіз разом з формою імовірнісного аналізу для отримання результату, який був би корисним та інформативним [42, с. 93].

Як бачимо, заміна судді штучним інтелектом могла б ознаменувати появу онлайн судів третього покоління, де автоматизованими є не лише процес розгляду справи, а й процес ухвалення рішення. І у цьому контексті закономірно виникає питання щодо ролі, яку має відігравати людина у таких судах, з огляду на те, що деякі дослідники вважають забезпечення можливості оскарження подібного рішення та його перегляд суддею необхідним компонентом будь-якої автоматизованої системи прийняття рішень [16, с. 1124]. У цьому зв'язку на увагу заслуговує Європейська етична хартія про використання штучного інтелекту в судових системах та суміжних інститутах (European Ethical Charter on the use of AI in the Judicial Systems and their Environment), прийнята у рамках СЕРЕJ, в якій зауважується, що процес ухвалення судових рішень з використанням штучного інтелекту у цивільних, комерційних та адміністративних справах має удосконалити передбачуваність застосування права та єдність судової практики. При цьому виокремлюється п'ять принципів, відповідно до яких має застосовуватися штучний інтелект у судочинстві, якими є: а) принцип поваги до фундаментальних прав особи; б) принцип недискримінації; в) принцип якості та безпеки; г) принцип відкритості, неупередженості та справедливості; д) принцип «під контролем користувача» [43, с. 7]. Щодо останнього принципу зокрема зазначається, що автономія користувачів має бути розширена, а не обмежена за рахунок використання штучного інтелекту. Юристам, які працюють у системі правосуддя, в будь-який момент має бути надана можливість переглядати судові рішення та дані, які використовуються для отримання результату, і такі дані не можуть бути обов'язковими та мають застосовуватися з урахуванням конкретних обставин справи. Користувачі повинні бути проінформовані про-

стою та зрозумілою мовою про те, чи є згенеровані за допомогою інструментів штучного інтелекту рішення обов'язковими або доступні різні варіанти, а також що вони мають право на юридичну консультацію та право на доступ до суду. Вони також повинні бути чітко поінформовані про будь-яку попередню обробку справи штучним інтелектом до або під час судового процесу, а також мати право заперечення, щоб їх справа була розглянута судом відповідно до змісту ст. 6 ЄКПЛ [43, с. 12].

На наш погляд, у цьому контексті варто погодитися із тими вченими, які наголошують на тому, що прибічники можливості заміни суддів штучним інтелектом часто не зважають на роль, яку відіграють у суспільстві судді поза межами розгляду спорів, яка включає важливі та часто не досліджені питання, пов'язані з дотриманням та розбудовою верховенства права [16, с. 1124]. Передусім, виникає питання про легітимність рішень, ухвалених штучним інтелектом. У звичайному суді рішення ухвалюється суддею і саме він є відповідальним за таке рішення. У разі ухвалення рішень за допомогою штучного інтелекту виникає питання про те, хто ухвалює зазначене рішення, хто його має підписувати, хто нести відповідальність перед сторонами за таке рішення, а також чи може бути легітимним таке рішення в очах сторін та суспільства. У цьому контексті слушно видається думка Т. Сордін, яка зауважує, що за відсутності чіткого фокусу на «справедливості» та пов'язаних із нею цілях існує ризик того, що зосередження уваги на витратах та затримках розгляду справ становитиме спокусу все більше автоматизувати ухвалення рішень, особливо в судах нижчої інстанції. З точки зору системи ODR, зосередження уваги на «швидкому та дешевому» за рахунок справедливості може призвести до автоматизованого прийняття негуманних рішень, які не можуть сприйматися як справедливі [29, с. 30].

Крім того, у зазначеному контексті виникає питання і щодо особливостей мови права, яка вочевидь дуже важко піддається кодуванню. Право насичене великою кількістю абстрактних та оціночних понять, що не мають чітких параметрів. Вирішуючи справу, суддя використовує дискреційні повноваження для тлумачення таких понять, які дозволяють йому здійснити правозастосування відповідно до свого внутрішнього переконання та чуття справедливості навіть у тих випадках, коли спірні правовідносини не врегульовані законом, застосовуючи аналогію права або аналогію закону. Очевидно, що зазначене навряд чи буде під силу штучному інтелекту. Крім того, штучний інтелект не зможе здійснити відхід від попередньої правової позиції, викласти нову правову позицію заради розвитку права, створити прецедент, вирішити спір у тому випадку, коли аналогічних спорів ще не було у судовій практиці і машина не має взірця для алгоритму дій. Штучний інтелект навряд чи зможе під час розгляду справи не застосовувати норми чинного законодавства, якщо вони суперечать нормам Конституції України або ЄКПЛ чи практиці ЄСПЛ, ухвалити рішення, враховуючи принципи права та правові цінності тощо. Тут також варто згадати про вади законодавчої техніки та швидкоплинність законодавства в нашій державі, що також може спричинити

проблеми для впровадження відповідних технологій. Вищезазначене наводить на думку про те, що технології штучного інтелекту наразі мають все ж таки використовуватися скоріше як допоміжні у роботі судді, а не як повні їх замітники. Якщо ж розглядати найближчі перспективи, то штучний інтелект може гіпотетично вирішувати лише нескладні справи, які не передбачають необхідності великої кількості дій та вимагають чіткості законодавства

Висновки. Підсумовуючи викладене вище, можна зробити висновок, що одним із перспективних напрямків реформування сфери цивільного процесу в усьому світі наразі визнається впровадження ODR, що охоплює онлайн ADR та онлайн суди. Сучасні онлайн суди характеризуються гібридизацією процесів формального та неформального правосуддя, що створює образ нового суду та правосуддя у цивільних справах, а також істотно впливає на еволюцію розуміння міжнародного стандарту доступності правосуддя. Перевагами онлайн судів можна вважати зміщення фокусу на користувача платформи онлайн суду, більшу ефективність судочинства за рахунок автоматизації процесів, економічність системи з точки зору часових та грошових ресурсів, адже її впровадження зменшує судові витрати та робить можливим самопредставництво за рахунок зручної навігації тощо. Ключове значення така система вирішення спорів має також для забезпечення рівного доступу до правосуддя, адже простота та великий ступінь її алгоритмізації може урівноважити позиції сторін та усунути, або принаймні пом'якшити так звані процесуальні переваги сторін. Однак найголовніше, на наш погляд, полягає у тому, що онлайн суди здатні забезпечити не тільки доступність правосуддя, а й якісно інший результат такого правосуддя, створюючи нову архітектуру системи вирішення цивільно-правових спорів, яка відбиває превалювання консенсуального начала за рахунок інтеграції в зазначену систему онлайн ADR на найбільш ранніх етапах. Зазначене надає особам можливість врегулювання спору до судового розгляду, розвантажуючи судову систему та підвищуючи рівень задоволеності нею громадян та довіру до суду як інституції у демократичному суспільстві.

References

1. Rule, C. (2016). Is ODR ADR: A Response to Carrie Menkel-Meadow. *International Journal of Online Dispute Resolution*, 3 (1), 8–11.
2. Committee on Legal Affairs and Human Rights (2015), Resolution 2081 (2015) of the Parliamentary Assembly of the Council of Europe “Access to justice and the Internet: potential and challenges”. URL: <http://semantic-pace.net/tools/pdf.aspx?doc=aHR0cDovL2Fzc2VtYmx5LmNvZS5pbmQvbnV4G1sL1hSZWYvWDJlURXLWV4dHIuYXNwP2ZpbGVpZD0yMjI4MyZsYW5nPUVO&xsl=aHR0cDovL3NlbWFudGljcGFjZS5uZXQvWHNsdC9QZGYvWFJlZi1XRC1BV-C1YTUwyUERGLnhzbA==&xsltparams=ZmlsZWlkPTIyMjg>.
3. Rabinovich-Einy, O. (2006). Balancing the Scales: The Ford-Firestone Case, the Internet, and the Future Dispute Resolution Landscape. *Yale Journal of Law and Technology*, 6, 1–53.
4. Aubert, B.A. (2014). Providing an Architecture Framework for Cyberjustice. *Laws*, 3 (4), 721–743.
5. Kastner, Ph. (2017). Transitional Justice + Cyberjustice = Justice. *Leiden Journal of International Law*, 30 (3), 753-770.

6. Lupo, G., Bailey, J. (2014). Designing and Implementing e-Justice Systems: Some Lessons Learned from EU and Canadian Examples. *Laws*, 3 (2), 353–387.
7. Van den Hoogen, R. (2008). Will E-Justice Still be Justice - Principles of a Fair electronic Trial. *International Journal for Court Administration*, 1 (1), 65–73.
8. Velicogna M., Errera, A. (2013). Building e-Justice in Continental Europe: The TeleRecours Experience in France. *Utrecht Law Review*, 9 (1), 38–59.
9. Rabinovich-Einy, O., Katsh, E. (2017). Access to Digital Justice: Fair and Efficient Processes for the Modern Age. *Cardozo Journal of Conflict Resolution*, 18 (3), 637–658.
10. Cashman, P., Ginnivan, E. (2019). Digital Justice: Online Resolution of Minor Civil Disputes and the Use of Digital Technology in Complex Litigation and Class Actions. *Macquarie Law Journal*, 19, 39–80.
11. European Commission for the Efficiency of Justice (CEPEJ) (2017). Guidelines on How to Drive Change towards Cyberjustice: Stock-taking of Tools Deployed and Summary of Good Practices. As adopted at the 28th meeting of the CEPEJ on 7 December 2016. URL: <https://edoc.coe.int/en/efficiency-of-justice/7501-guidelines-on-how-to-drive-change-towards-cyberjustice-stock-taking-of-tools-deployed-and-summary-of-good-practices.html>.
12. Schmitz, A.J. (2019). Expanding Access to Remedies through E-Court Initiatives. *Buffalo Law Review*, 67 (1), 89–163.
13. Fredriksen, H.H., Strandberg, M. (2016). Is E-Justice Reform of Norwegian Civil Procedure Finally Happening. *Oslo Law Review*, 3 (2), 72–88.
14. Dimitrov, G.G. (2013) E-Justice as Adopted in Bulgaria. *Digital Evidence and Electronic Signature Law Review*, 10, 97–103.
15. Boscheinen-Duursma, H.Ch., Khanyk-Pospolitak, R. (2019). Austrian and Ukrainian Comparative Study of E-Justice: Towards Conference of Judicial Rights Protection. *Access to Justice in Eastern Europe*, 4, 42–59.
16. Sourdin, T. (2018). Judge v. Robot: Artificial Intelligence and Judicial Decision-Making. *University of New South Wales Law Journal*, 41 (4), 1114–1133.
17. Seda F. (2020). Artificial Intelligence and the Law: Will Judges Run on Punch Cards. *Common Law Review*, 16, 4–6.
18. Gideon, C. (2019). Predictive Coding: Adopting and Adapting Artificial Intelligence in Civil Litigation. *Canadian Bar Review*, 97 (3), 486–525.
19. Thompson, D. (2015). Creating New Pathways to Justice Using Simple Artificial Intelligence and Online Dispute Resolution. *International Journal of Online Dispute Resolution*, 2 (1), 4–53.
20. Susskind, R.E. (1986). Expert Systems in Law: A Jurisprudential Approach to Artificial Intelligence and Legal Reasoning. *Modern Law Review*, 49 (2), 168–194.
21. Baumann, B. (2002). Electronic Dispute Resolution (EDR) and the Development of Internet Activities. *Syracuse Law Review*, 52 (4), 1227–1242.
22. Bordone, R.C. (1998). Electronic Online Dispute Resolution: A Systems Approach – Potential, Problems, and a Proposal. *Harvard Negotiation Law Review*, 3, 175–212.
23. Thornburg, E.G. (2000). Going Private: Technology, Due Process, and Internet Dispute Resolution. *U.C. Davis Law Review*, 34 (1), 151–220.
24. Victorio, R.M. (2001). Internet Dispute Resolution (iDR): Bringing ADR into the 21st Century. *Pepperdine Dispute Resolution Law Journal*, 1 (2), 279–300.
25. Haloush, H.A., Malkawi, B. (2008). Internet Characteristics and Online Alternative Dispute Resolution. *Harvard Negotiation Law Review*, 13 (2), 327–348.
26. Haloush, H.A. (2008) Internet Infrastructure and Online Alternative Dispute Resolution. *John Marshall Journal of Computer and Information Law*, 25 (2), 217–240.
27. Rabinovich-Einy, O., Katsh, E. (2014) Digital Justice: Reshaping Boundaries in an Online Dispute Resolution Environment. *International Journal of Online Dispute Resolution*, 1 (1), 5–36.
28. Tan, V. (2019). Online Dispute Resolution for Small Civil Claims in Victoria: A New Paradigm in Civil Justice. *Deakin Law Review*, 24, 101–138.

29. Sourdin, T., Li, B., Burke, T. (2019). Just, Quick and Cheap: Civil Dispute Resolution and Technology. *Macquarie Law Journal*, 19, 17–38.

30. Salter, Sh. (2017). Online Dispute Resolution and Justice System Integration: British Columbia's Civil Resolution Tribunal. *Windsor Yearbook of Access to Justice*, 34 (1), 112–129.

31. Rabinovich-Einy, O., Katsh, E. (2017). The New New Courts. *American University Law Review*, 67 (1), 165–215.

32. Salter, Sh., Thompson, D. (2017). Public-Centered Civil Justice Redesign: A Case Study of the British Columbia Civil Resolution Tribunal. *McGill Journal of Dispute Resolution*, 3, 113–153.

33. Online Dispute Resolution Advisory Group (2015). Online Dispute Resolution for Low Value Civil Claims: Report. URL: <https://www.judiciary.uk/wp-content/uploads/2015/02/Online-Dispute-Resolution-Final-Web-Version1.pdf>.

34. Lord Justice Brigs (2016). Civil Courts Structure Review: Final Report. Judiciary of England and Wales. URL: <https://www.judiciary.uk/wp-content/uploads/2016/07/civil-courts-structure-review-final-report-jul-16-final-1.pdf>.

35. Consultative Council Of European Judges (2011). Opinion № (2011)14 of the CCJE “Justice and information technologies (IT)”, adopted by the CCJE at its 12th plenary meeting (Strasbourg, 7–9 November 2011), CCJE(2011)2 Final. URL: <https://rm.coe.int/168074816bвякляхвидаєтьсядумкаСордінТ.хрозглядусправТ,яказауважує,щозрозглядупідчаспровадженнявонлайнсудахнаголошується>.

36. *Fischer v. Austria*, № 16922/90, 26 April 1995. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57916>.

37. *Salomonsson v. Sweden*, № 38978/97, 12 November 2002. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-60736>.

38. *Miller v. Sweden*, № 55853/00, 08 February 2005. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-68178>.

39. *Schuler-Zraggen v. Switzerland*, № 14518/89, 24 June 1993. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57840>.

40. Carneiro, D. (2014). Online Dispute Resolution: An Artificial Intelligence Perspective. *Artificial Intelligence Review*, 41, 211-240.

41. Aletras, N., Tsarapatsanis, D. (2016). Predicting judicial decisions of the European Court of Human Rights: a Natural Language Processing perspective. *PeerJ Computer Science*. URL: https://www.researchgate.net/publication/310615519_Predicting_Judicial_Decisions_of_the_European_Court_of_Human_Rights_A_Natural_Language_Processing_Perspective.

42. Harvey, D. (2016). From Susskind to Briggs: Online Court Approaches. *Journal of Civil Litigation and Practice*, 5 (2), 84–95.

43. European Commission for the Efficiency of Justice (2019). European Ethical Charter on the use of AI in the judicial systems and their environment. Adopted at the 31st plenary meeting of the CEPEJ (Strasbourg, 3-4 December 2018). URL: <https://rm.coe.int/ethical-charter-en-for-publication-4-december-2018/16808f699c>.

Tsuvinat T. A., PhD in Law, Associate Professor of Civil Procedure Department of Yaroslav Mudryi National Law University, Ukraine, Kharkiv.

e-mail: tsuvinat@gmail.com ; ORCID 0000-0002-5351-1475

Online courts and Online Dispute Resolution in terms of the international standard of access to justice: international experience

The article is devoted to the analysis of the problem issues of the Online Dispute Resolution (ODR) through the prism of international standard of access to justice in civil matters. The first part of the article refers to terminological inconsistency, which is connected with using of three synonyms referring to IT-technologies in the area of civil justice, in particular cyberjustice, digital justice and e-justice. The author proposes to use term “e-justice”, which involves e-filing, electronic systems of assignment

of cases, e-case-management, eDiscovery, ODR, electronic systems of court practice, using of Artificial Intelligence in civil proceedings. In the second part of the article the narrow and wide approach to the ODR are described. According to narrow approach ODR is described as online ADR. Wide approach to ODR includes online ADR as well as online courts. Today wide approach is more valid taking into account recent developments in the field of online courts in foreign countries. The third part of the article describes different types of online courts, in particular, online Civil Resolution Tribunal (British Columbia, Canada), Online Solutions Court (Great Britain) etc. The author analyzes current innovations in the structure of online courts, connected with integration of information systems and online ADR into the online courts platforms. Special attention is paid to the use of Artificial Legal Intelligence in courts with references to advantages and challenges of such innovations.

Keywords: e-justice; cyberjustice; digital justice; Online Dispute Resolution; online court; online ADR; access to justice.

Рекомендоване цитування: Цувіна Т. А. *Онлайн суди та онлайн вирішення спорів у контексті міжнародного стандарту доступності правосуддя: міжнародний досвід. Проблеми законності.* 2020. Вип. 149. С. 62–79. doi: <https://doi.org/10.21564/2414-990x.149.201782>.

Suggested Citation: Tsuvina, T.A. (2020). *Onlain sudy ta onlain vyrishennia sporiv u konteksti mizhnarodnoho standartu dostupnosti pravosuiddia: mizhnarodnyi dosvid* [Online courts and Online Dispute Resolution in terms of the international standard of access to justice]. *Problemy zakonnosti – Problems of Legality, issue 149, 62–79.* doi: <https://doi.org/10.21564/2414-990x.149.201782> [in Ukrainian].

Надійшла до редколегії 28.04.2020 р.